
Przestępstwo (crime lub criminal offence)

1.1. Definicja przestępstwa w prawie polskim i angielskim

Jeszcze w prawie Europy średniowiecznej trudno było o ściśle odróżnienie między przestępstwem a czynem naruszającym czyjeś prawo prywatne. Zarówno zbrodnia, jak i np. nieoddanie długu w terminie uznawano za krzywdę, której dochodzono jednakowymi środkami: drogą samopomocy lub procesu sądowego.

Obecnie polski Kodeks karny (**Penal Code**) również nie definiuje bezpośrednio przestępstwa, ale podaje pewne elementy takiej definicji, którą przytoczymy za L. Gardockim (2006:47).

Przestępstwem (**crime** lub **criminal offence**) jest czyn człowieka zabroniony przez ustawę pod groźbą (**penalty**) kary jako zbrodnia (**serious crime** lub **felony**) lub występki (**misdemeanour**). Do uznania danego czynu za przestępstwo dochodzi w przypadku gdy, jako działanie (**action**) lub zaniechanie (**omission to act**), przedmiotowy czyn jest również:

- ▶ bezprawny (**unlawful**),
- ▶ zawiniony (**culpable**), zgodnie z łacińską paremią: *nullum crimen sine culpa* – nie ma przestępstwa bez winy (**no crime without fault**),
- ▶ społecznie szkodliwy (**socially harmful**) w stopniu wyższym niż znikomy (**negligible**).

Polskie prawo karne opiera się na zasadzie winy. Innymi słowy, sprawca czynu zabronionego (**offender**) ponosi odpowiedzialność karną wówczas, gdy z popełnienia czynu można przedstawić mu zarzut (**charge**). Wina to osobista zarzucalność czynu (**culpability**).

Strona podmiotowa (zwaną również stroną subiektywną) przestępstwa (**subjective side of an offence**) dotyczy zjawisk psychicznych, które muszą towarzyszyć stronie przedmiotowej (**objective side of an offence**). Chodzi tutaj o stosunek psychiczny sprawcy do czynu (**subjective mental state**); umyślności lub nieumyślności. Określona postać strony podmiotowej, tzw. forma winy, decyduje o stopniu winy i stopniu społecznej szkodliwości czynu (**social harm**).

Jeśli chodzi o formy winy nieumyślnej (**unintentional**), to przesłanką odpowiedzialności za przestępstwo nieumyślne jest niezachowanie wymaganej w danych okolicznościach ostrożności (**failure to observe the required standard of care**) (L. Gardocki 2006:81).

Również angielskie ustawy karne nie podają definicji przestępstwa (**criminal offence** lub **crime**). Warto tutaj odnotować, iż źródłami prawa karnego w Anglii i Walii są zarówno ustawy (**statutes**) jak i precedensy (**case-law**), a samo pojęcie przestępstwa (**criminal offence** lub **crime**) wydaje się być niejasne.

W krajach anglosaskich na przestępstwo składają się dwa podstawowe elementy:

- ▶ **mens rea (unlawful frame of mind)** – w ograniczonym zakresie stanowi odpowiednik zamiaru (**criminal intention**) w polskim prawie karnym. *Mens rea* oznacza pewien stan umysłu sprawcy (**guilty mind**) występujący w czasie popełnienia przestępstwa bądź też świadomość sprawcy, iż jego czyn jest szkodliwy i społecznie niebezpieczny. Według Z. Jędrzejewskiego, *mens rea* stanowi odpowiednik strony podmiotowej czynu zabronionego w rozumieniu kontynentalnej doktryny prawa karnego,
- ▶ **actus reus (unlawful act)** – dotyczy zachowania (**conduct**) sprawcy, które może polegać na działaniu (**action**) lub zaniechaniu (**omission to act**), będąc przedmiotowym elementem przestępstwa. Czyn oznacza tutaj celowe zachowanie się człowieka. Zasadniczo *actus reus* obejmuje wszystkie obiektywne elementy karalności (wspomniane powyżej działanie, zaniechanie, skutek, związek przyczynowy itp.), co porównywalne jest z obiektywną istotą czynu zabronionego w polskim prawie karnym (Z. Jędrzejewski).

Wyżej przedstawione kryteria przypisania odpowiedzialności karnej ujmuje się łacińską sentencją: *actus non facit reum nisi mens sit rea* [kryminalny charakter nadaje czynowi zabronionemu dopiero osobista wina; niczym jest naganne zachowanie, jeżeli brak jest naganego nastawienia psychicznego (**the act does not make a person guilty unless the mind be also guilty**)].

W prawie anglosaskim, w odróżnieniu od prawa kontynentalnego, nie opracowano wyraźnych form winy, które można by znaleźć w aktach prawnych. Określenia strony podmiotowej są bowiem kazuistyczne, co pociąga za sobą pewne trudności interpretacyjne (S. Krajnik 2010:150).

Zasadniczo w prawie anglosaskim występuje podział na trzy formy winy:

- ▶ zamiar (**intent**),
- ▶ lekkomyślność (**recklessness**),
- ▶ niedbalstwo (**negligence**).

1.2. Zamiar (criminal intention)

Zgodnie z art. 9 § 1 Kodeksu karnego, do umyślnego popełnienia czynu dochodzi, gdy sprawca miał zamiar jego popełnienia (**criminal intention**). Istnieją dwie odmiany zamiaru:

- ▶ zamiar bezpośredni (łac. *dolus directus*) (**'direct intent'**), który występuje wtedy, gdy sprawca chce popełnić czyn zabroniony (**offender 'wills' to commit a prohibited conduct**); samo „chcenie” rozumiane jest tutaj szerzej aniżeli w mowie potocznej, bowiem

obejmuje sytuacje, w których sprawca zdaje sobie sprawę z nieuchronności pewnych skutków, nawet jeśli mu nie zależy na ich wywołaniu,

- ▶ zamiar ewentualny, wynikowy (łac. *dolus eventualis*) (**'conditional intent'**), który zachodzi wówczas, gdy sprawca przewiduje (**foresees** lub **envisages**) możliwość popełnienia (**possibility of committing**) czynu zabronionego (**prohibited conduct**) i godzi się na nią (**accepts it**).

Natomiast prawo angielskie nie rozgranicza zamiaru ewentualnego (łac. *dolus eventualis*), który jest formą winy umyślnej, od lekkomyślności, która jest w Polsce uznawana za kategorię nieumyślności. W Anglii zamiar często ujmowany jest wspólnie z lekkomyślnością, stanowiąc koncepcję „świadomości” (**knowledge**) w opozycji do niedbalstwa (**negligence**).

W doktrynie angielskiej wyróżnia się dwa rodzaje zamiaru:

- ▶ zamiar ogólny (**general intent**),
- ▶ zamiar szczególny (**specific intent**), występujący przy działaniu rozmyślnym (**deliberate**), celowym (**intentional**) czy też złośliwym (**malicious**) (S. Krajnik 2010:150). Stan upojenia alkoholowego wyklucza zamiar szczególny, ale nie ogólny.

1.3. Lekkomyślność (recklessness)

Zgodnie z art. 9 § 2 Kodeksu karnego, lekkomyślność (łac. *luxuria*) (**recklessness**), zwana również świadomą nieostrożnością (S. Krajnik 2010:87), polega na tym, że sprawca świadomie naruszając zasady ostrożności przewiduje (**foresees**) możliwość popełnienia czynu zabronionego, lecz przypuszcza, że go uniknie. Innymi słowy, będąc świadomym nieostrożnego charakteru swego postępowania, sprawca liczył na uniknięcie popełnienia czynu zabronionego.

W myśl doktryny angielskiej, lekkomyślność zazwyczaj polega na przewidywaniu możliwości popełnienia przestępstwa i mimo to podjęciu zachowania obciążonego takim ryzykiem. Definiuje się ją również jako nastawienie psychiczne sprawcy, charakteryzujące się świadomością możliwości popełnienia przestępstwa. Innymi słowy, w przypadku lekkomyślności kwestią najważniejszą jest powzięcie nieuzasadnionego ryzyka (**unjustified risk**) przez sprawcę, w odróżnieniu od zamiaru (**intent**), gdzie kluczową rolę odgrywa cel.

W angielskim orzecznictwie wypracowano dwie formuły lekkomyślności (**types of recklessness**):

- ▶ *Cunningham recklessness* – konstrukcja opracowana na podstawie sprawy *R. v. Cunningham* (z 1957 r.), w której oskarżony (**defendant**) wszedł do piwnicy niezamieszkałego budynku (**unoccupied house**), w celu dokonania kradzieży pieniędzy z (**to steal the money contained in**) uruchamianego na monety gazomierza. Wyszarpując go ze ściany, spowodował ulatnianie się gazu, co z kolei zagroziło życiu osób mieszkających w sąsiednim domu i faktycznie doprowadziło do uszczerbku na zdrowiu kobiety za-

mieszkujacej wspomniany dom. Nawiasem mówiac, ofiarę przępstwa padła przyszła teściowa (**prospective mother-in-law**) sprawcy! Oskarżonego skazano z sekcji 23 ustawy z 1861 r. o przępstwach przeciwko osobie (**Offences Against the Person Act 1861**), tj. o zarządzeniem rzeczą szkodliwą w złej woli (**maliciously administering a noxious thing**), co spowodowało zagrożenie dla życia człowieka (**to endanger the life of a person**). Cunningham wniósł jednak apelację, w wyniku której Sąd Apelacyjny sformułował przesłanki lekkomyślności obejmujące łączne występowanie dwóch elementów:

- sprawca był świadomy, że jego zachowanie może spowodować przęstny skutek,
- ryzyko, które podjął sprawca, było nieracjonalne czy też nieuzasadnione, bez względu na to, czy jawiło się jako oczywiste bądź przewidywalne osobie rozsądnej (**reasonable man**).

Termin *malice* został tutaj zrównany z *subjective recklessness* (subiektywną lekkomyślnością), oznaczając sytuację, w której sprawca przewiduje prawdopodobne skutki swego postępowania (**foresees the likely consequences of his actions**), a mimo to podejmuje ryzyko ich wystąpienia (**runs the risk of them occurring**) (R. Stone 1999:33).

► *Caldwell recklessness* – konstrukcja opracowana na podstawie sprawy *Metropolitan Police Commission v. Caldwell* (z 1982 r.), w której oskarżony, były pracownik hotelu, żywiąc pretensje do (**nursed a grudge against** lub **held a grievance against**) jego właściciela, podłożył ogień we wspomnianym przybytku. Zanim to jednak uczynił, najpierw się upił, czy też, używając języka prawniczego, wprawił się w stan upojenia alkoholowego (**self-induced intoxication**). Cadwella oskarżono o podpalenie z zamiarem narażenia na niebezpieczeństwo życia ludzkiego (**arson with intent to endanger human life**), ponieważ w hotelu w czasie pożaru przebywali goście. W postępowaniu apelacyjnym Izba Lordów przedstawiła definicję „obiektywnej lekkomyślności” (**objective recklessness**), dotyczącej sytuacji, w której:

- sprawca nie zdaje sobie sprawy, że istnieje ryzyko pewnych niepożądanych skutków planowanego czynu, podczas gdy rozsądny człowiek (**reasonable person**) zapewne by sobie z nich sprawę zdawał. Innymi słowy, ryzyko jest oczywiste (**obvious**) dla rozsądnej osoby, nawet jeśli sprawca go nie rozważał,
- sprawca zdaje sobie sprawę z ryzyka (**realises the risk**), a mimo to je podejmuje.

1.4. Niedbalstwo (negligence)

Niedbalstwo (łac. *neglegentia*) (**negligence**), zwane również nieświadomą nieostrożnością (S. Krajnik 2010:89), dotyczy sytuacji, w której sprawca nie przewiduje możliwości popełnienia czynu zabronionego, chociaż może ją przewidzieć (art. 9 § 2 Kodeksu karnego). Innymi słowy, sprawca był nieświadomy (**was unaware of**) możliwości popełnienia czynu i można mu zarzucić, iż nie wykorzystał swych możliwości intelektualnych

i dlatego nie zmienił swego nieostrożnego zachowania. O tym, czy nastąpiło naruszenie reguł ostrożności, polski sąd orzeka w oparciu o standard obiektywny „rozsądnego człowieka” (**reasonable man**); tzn. stwierdza, że w danej sytuacji rozsądny człowiek zachowałby się w pewien określony sposób, tak by można było uznać jego zachowanie za ostrożne. Jeżeli sąd dojdzie do wniosku, że sprawca zachował się zgodnie ze standardem ostrożności (**conformed to the required standard of care**), uznaje się, że nie doszło do niedbalstwa.

W prawie angielskim niedbalstwo uznaje się za zachowanie sprawcy w kierunku, w jakim rozsądna osoba (**reasonable person**) nie pokierowałaby swym postępowaniem (S. Krajnik 2010:159). Istnieją dwa stopnie niedbalstwa:

- ▶ niedbalstwo rażące (**gross negligence**), ustalane według wzorca rozsądnego człowieka,
- ▶ zwykłe niedbalstwo (**simple negligence** lub **ordinary negligence**), dotyczące standardu stosowanego w prawie cywilnym.

Warto zapamiętać

action • actus reus • arson with intent to endanger human life • case-law • charge • conduct • conform to the required standard of care • crime • criminal offence • culpable • defendant • deliberate • endanger the life of a person • failure to observe the required standard of care • felony • general intent • gross negligence • guilty mind • hold a grievance against someone • intent • intentional • malice • malicious • maliciously administering a noxious thing • mens rea • misdemeanor nursed a grudge against • negligible • negligence • no crime without fault • nursed a grudge against someone Offences Against the Person Act • objective recklessness • obvious risk • offender • omission to act • ordinary negligence • Penal Code • prohibited conduct • realise the risk • reasonable man • recklessness • run the risk of them occurring • self-induced intoxication • serious crime • simple negligence • social harm • specific intent • statutes • subjective mental state • subjective recklessness • subjective side of an offence • unjustified risk • unlawful act • unlawful frame of mind • unoccupied house

1.5. Klasyfikacja przestępstw (classification of crimes lub classification of criminal offences)

Podstawowym kryterium klasyfikacji przestępstw jest ich waga (**seriousness/gravity of crime**). Zgodnie z art. 7 polskiego Kodeksu karnego:

- ▶ zbrodniami (**serious crimes** lub **felonies**) są czyny zagrożone karą pozbawienia wolności (**punishable by imprisonment**) na czas nie krótszy niż 3 lata albo karą surowszą,
- ▶ występkami (**misdemeanours**) są czyny zagrożone karą przekraczającą jeden miesiąc pozbawienia wolności (**imprisonment** lub **deprivation of liberty**), jeden miesiąc ograniczenia wolności (**limitation of liberty**) lub grzywny (**fine**) powyżej 30 stawek dziennych.

Czyny, przy których górne zagrożenie karą nie przekracza ww. granic, nazywane są w Polsce wykroczeniami (**petty offences**) i nie stanowią przestępstw.

Jeśli chodzi o prawo angielskie, to już w średniowieczu stworzono podział przestępstw na *treason*, *felony* i *misdemeanor*. Termin *felony* wywodzi się z łacińskiego *fell* lub *fel*, które z kolei oznaczało zdradę względem pana zwierzchniego; zdrajca (**traitor**) nosił miano *fello*. Chociaż *felony* oznaczało początkowo zdradę, to już niebawem zaczęło obejmować swym znaczeniem większość poważnych przestępstw, m.in. zabójstwo (**homicide**), zgwałcenie (**rape**), kradzież (**larceny**), rabunek (**robbery**) czy włamanie (**burglary**).

Warto również odnotować, że pierwotnie występki były określane terminem *trespass*, który następnie zastąpiono terminem: *misdemeanour*.

Wspomniany podział na występki i zbrodnie miał znaczenie przede wszystkim w odniesieniu do skutków skazania (**consequences of conviction**); w przypadku uznania za winnego występku, sędziowie wyznaczali karę według własnego uznania (**at the discretion of the justices**), pod warunkiem że nie pozbawiała ona sprawcy życia. Za czasów Jerzego III (**George III**) najczęściej orzekano karę grzywny (**fine**) lub chłosty (**whipping**).

W przypadku zbrodni sprawca mógł stracić majątek (**forfeiture of property**) lub nawet życie (**death penalty**). Konfiskata majątku została jednak zniesiona na mocy (**was abolished under**) ustawy z 1870 r. o konfiskacie majątku (**Forfeiture Act 1870**), zaś kara śmierci – na mocy ustawy z 1965 r. o morderstwie (zniesienie kary śmierci) [**Murder (Abolition of the Death Penalty) 1965**] i ustawy z 1998 r. o przestępstwach i rozruchach (**Crime and Disorder Act 1998**). Ta ostatnia ustawa ostatecznie zniosła kategorię przestępstw podlegających karze śmierci (**abolished capital crimes**). Jeśli chodzi o kary, które orzekano w odniesieniu do *misdemeanours*, to sprawcy występków byli o tyle w lepszej sytuacji, że nie groziła im kara śmierci (**capital punishment**) (łac. *poena capitis*). Nie oznacza to jednak, iż stosowano łagodne kary (**mild punishment**). W średniowieczu wymierzano w takich przypadkach karę chłosty (**whipping**), pręgierza, grzywny i czasem mutylację (**mutilation**), tj. okaleczenie, np. obcięcie uszu bądź nosa.

Oficjalny podział na zbrodnie i występki (**division into felonies and misdemeanours** lub **felony/misdemeanour distinction**) zniesiono w prawie angielskim na mocy ustawy z 1967 r. o prawie karnym (**Criminal Law Act 1967**). Ślady tego rozróżnienia pozostały jednak w potocznym języku angielskim, w którym na określenie zbrodniarza czy kryminalisty nadal używa się słowa *felon*.

Prawo amerykańskie zapożyczyło wspomniany podział na zbrodnie (**felonies**) i występki (**misdemeanors**) z prawa angielskiego. Zgodnie z federalnym kodeksem karnym i większością kodeksów stanowych, do zbrodni zalicza się przestępstwa zagrożone karą pozbawienia wolności odbywaną w więzieniu stanowym (**state prison**), zwanym również zakładem karnym (**penitentiary**), na czas nie krótszy niż 12 miesięcy, zaś do występków – przestępstwa zagrożone karą aresztu (**arrest, jail**), karą pozbawienia wolności na czas nieprzekraczający 12 miesięcy odbywaną w więzieniu okręgowym (**county jail**), grzywną (**fine**), konfiskatą przedmiotów (**forfeiture**) oraz – okazjonalnie – obowiązkiem naprawienia szkody (**restitution**).

Ponadto w USA rozróżnia się zbrodnie:

- ▶ zagrożone karą śmierci (**capital punishment**),
- ▶ zagrożone karą pozbawienia wolności (**prison punishment**).

Czasami prokuratorzy i sędziowie mają prawo traktować określone przestępstwa jako albo zbrodnie albo występki. Przestępstwa takie, zwane po angielsku *wobblers* od czasownika *wobble* (dosł. chwiać się, być niezdecydowanym) będą uznawane przez ww. osoby za zbrodnie lub występki w zależności od wcześniejszej karalności sprawcy (**defendant's past criminal record**) i uszczerbku (**injury**) poniesionego przez pokrzywdzonego.

Niektóre stanowe kodeksy karne dzielą występki na zwykłe (**misdemeanours**) i drobne (**petty misdemeanours**). Nie należy ich mylić z drobnymi naruszeniami prawa (**violations**), które mogą raczej stanowić odpowiednik polskich wykroczeń, a które reguluje federalne prawo karne, a także wzorcowy kodeks karny (**Model Penal Code**). Nawiasem mówiąc, *Model Penal Code* to jedynie wzór kodeksu karnego opracowanego przez *American Bar Association* (amerykańskie stowarzyszenie prawników), z którego to wzoru mogą korzystać poszczególne stany przy tworzeniu własnych przepisów. Warto zatem pamiętać, że *Model Code* nie jest aktem obowiązującym.

Amerykańskie prawo karne wyróżnia również tzw. *infractions*, tj. mniej poważne naruszenia prawa (**less serious violations**), dotyczące naruszenia prawa drogowego (**traffic laws**), i zagrożone karą grzywny (**fine**). Sprawcy takich wykroczeń zwykle nie mają prawa do rozprawy z udziałem ławy przysięgłych (**right to a jury trial**) ani do adwokata z urzędu (**court-appointed lawyer**).

Jak wspomniano na stronie 6 obecnie prawo angielskie nie uznaje rozróżnienia na zbrodnie i przestępstwa. Występują jednak inne klasyfikacje przestępstw. Ustawa z 1977 r. o prawie karnym (**Criminal Law Act 1977**) i ustawa z 1980 r. o sądach pokoju (**Magistrates' Courts Act 1980**) dzieli przestępstwa ze względu na tryb ścigania na:

- ▶ przestępstwa rozpatrywane w trybie uproszczonym (**summary offences**) przez sądy pokoju (**magistrates' courts**), a które obejmują najmniej poważne przestępstwa (występki) i wykroczenia,
- ▶ przestępstwa rozpatrywane w trybie zwykłym w Sądzie Koronnym (**at the Crown Court**), które ścigane są z urzędu (**indictable offences** lub **offences triable on indictment**). Zaliczamy do nich najpoważniejsze przestępstwa (**most serious offences**), których odpowiednikiem w prawie polskim są zazwyczaj zbrodnie,
- ▶ czyny, które mogą być rozpatrywane w postępowaniu uproszczonym lub zwykłym [**either way offences** (E&W) lub **hybrid offences** (E&W lub Kanada) lub **dual offences** (Kanada)], a które obejmują przestępstwa średniego kalibru.

Podobny trójpodział występuje w prawie kanadyjskim. W Kanadzie w przypadku przestępstw rozpatrywanych w trybie uproszczonym (**summary conviction offences**) orzeka sąd prowincji (**provincial court**).

Również prawo polskie dzieli przestępstwa ze względu na tryb ścigania. Jednakże linia podziału przebiega zupełnie inaczej. W Polsce mówimy o:

- ▶ przestępstwach ściganych z oskarżenia publicznego, tj. przestępstwach publicznoskargowych (**offences triable on public prosecution**),

- ▶ przestępstwach ściganych z oskarżenia prywatnego, tj. przestępstwach prywatnoskargowych (**offences triable on private prosecution**).

Większość przestępstw w Polsce ma charakter publicznoskargowy, co oznacza, że ich ściganiem zajmuje się oskarżyciel publiczny (**public prosecutor**). Z kolei ściganie przestępstw prywatnoskargowych pozostaje w gestii samych pokrzywdzonych (**victims**), którzy jako oskarżyciele prywatni (**private prosecutors**) mogą w takim przypadku wnieść oskarżenie. Warto odnotować, że również w Anglii występuje instytucja oskarżyciela prywatnego. Co więcej, datuje się ona od czasów wczesnego średniowiecza. Procedura wnoszenia oskarżenia prywatnego (**procedure for private prosecution**) była przed wprowadzeniem instytucji *presentment* w 1166 r. dosyć nieformalna.

W Szkocji prawo do wnoszenia oskarżenia prywatnego (**right of private prosecutions**) w ramach postępowania uproszczonego (**summary procedure**) zostało zniesione (**was abolished**) na mocy ustawy z 1995 r. o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych (Szkocja). Natomiast w sprawach rozpatrywanych w postępowaniu zwykłym (**solemn cases**), oskarżyciel prywatny musi najpierw uzyskać zgodę Lorda Adwokata (**concurrence of the Lord Advocate**) lub Naczelnego Sądu Karnego Szkocji (**High Court of Justiciary**).

Prawo angielskie stosowało również podział przestępstw na:

- ▶ **arrestable offences** (dosł. przestępstwa stanowiące podstawę do zatrzymania) – tj. przestępstwa lub usiłowania dokonania przestępstw (**attempts to commit offences**), które podlegają karze (**sentence**) określonej ustawowo (**fixed by law**) i te, za które sprawcy mogą zostać skazani na karę co najmniej pięciu lat pozbawienia wolności (**receive a sentence of 5 years imprisonment or more**),
- ▶ **non-arrestable offences** (dosł. przestępstwa niedające podstawy do zatrzymania), tj. pozostałe przestępstwa.

Wspomniany podział przestał obowiązywać po wprowadzeniu w życie ustawy z 2005 r. o poważnej przestępczości zorganizowanej i policji (**Serious Organised Crime and Police Act 2005**).

Warto zapamiętać

abolish the right of private prosecutions • abolition of the death penalty • arrest • arrestable offences • at the Crown Court • at the discretion of the justices • attempt to commit offences • be abolished under • burglary • capital crimes • capital punishment • concurrence of the Lord Advocate • consequences of conviction • county jail • court-appointed lawyer • Crime and Disorder Act • Criminal Law Act • death penalty • defendant's past criminal record • division into felonies and misdemeanours • dual offence • either way offence • felon • felony • fine • fixed by law • forfeiture • Forfeiture Act • forfeiture of property • gravity of crime • High Court of Justiciary • homicide • hybrid offences • indictable offence • infractions • jail • Magistrates' Courts Act • larceny • less serious violations • misdemeanor • Model Penal Code • most serious offences • mutilation • non-arrestable offences • offences triable on indictment • offences triable on private indictment • offences triable on public indictment • penitentiary • petty misdemeanours • prison punishment

• private prosecutors • procedure for private prosecution • provincial court • public prosecutor • punishable by imprisonment • rape • receive a sentence of 5 years imprisonment or more • restitution • right to a jury trial • robbery • sentence • serious crimes • Serious Organised Crime and Police Act • seriousness of crime • solemn cases • state prison • summary conviction offence • summary offence • traffic laws • traitor • trespass • victim • violations • whipping • wobblers

1.6. Formy popełniania przestępstw (forms of committing offences)

Formy popełniania przestępstw obejmują:

- ▶ sprawstwo (**perpetration, commission of a crime**),
- ▶ współsprawstwo (**co-perpetration, perpetration in common**),
- ▶ sprawstwo kierownicze (**directing perpetration**).

Zgodnie z art. 18 Kodeksu karnego, sprawstwo polega na samodzielnym wykonaniu czynu zabronionego (**prohibited act** lub **prohibited conduct**), zaś współsprawstwo – na wykonaniu przestępstwa z inną osobą lub osobami.

Natomiast za sprawstwo kierownicze odpowiada osoba, która:

- ▶ „kieruje wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę lub,
- ▶ wykorzystując uzależnienie (**dependency**) innej osoby, poleca jej wykonanie takiego czynu” (art. 18 Kodeksu karnego).

W USA występuje z kolei rozróżnienie (**distinction**) na podmioty główne (**principals**) i podmioty uboczne przestępstwa (**accessories**). Podmiotami głównymi pierwszego stopnia są:

- ▶ sprawcy wykonawczy (**perpetrators**),
- ▶ sprawcy kierowniczy (**bosses of multiple principals**),
zaś podmiotami ubocznymi, tj. współdziałającymi są:
- ▶ podżegacze (**inciters to crime**),
- ▶ pomocnicy (**solicitors, aiders, abettors to crime**),
- ▶ poplecznicy (**criminal protectors after crime**).

Również w polskim prawie karnym do samodzielnych form popełniania przestępstw zalicza się:

- ▶ podżeganie (**instigating** lub **incitement**), tj. nakłanianie (**inducing**) innej osoby do popełnienia czynu zabronionego,
- ▶ pomocnictwo (**aiding and abetting**), tj. ułatwianie (**facilitating**) innej osobie popełnienie czynu zabronionego poprzez dostarczenie narzędzi, środka przewozu, udzielenie rady lub informacji.

Warto odnotować, że w prawie angielskim termin **aid** oznacza wsparcie w formie pomocy materialnej, np. dostarczenie narzędzi, zaś termin **abet** – „łżejszą” formę pomocy,

np. stanie na czatach. Jak wspomnieliśmy powyżej, pomocnictwo dotyczy zachowania **accessory**, tj. współdziałającego, czyli osoby, która uczestniczy w popełnianiu przestępstwa przez kogoś innego. Podmiot uboczny może również zachęcać kogoś do popełnienia przestępstwa (**counsel** – namowa) bądź podżegać (**procure**) do popełnienia przestępstwa lub go powodować. Termin **counselling** dotyczy także udzielania informacji sprawcy oraz nakłaniania go do popełnienia przestępstwa.

Oprócz form jawiskowych popełnienia przestępstwa, które omówiliśmy powyżej, wyróżnia się również jego formy stadialne, zwane inaczej stadiami przestępstwa, które obejmują:

- ▶ przygotowanie (**preparation**),
- ▶ usiłowanie (**attempt**),
- ▶ dokonanie przestępstwa (**commission of a criminal offence**).

Według art. 16 Kodeksu karnego, przygotowanie dotyczy sytuacji, w której sprawca podejmuje czynności mające stworzyć warunki do przedsięwzięcia czynu, który z kolei zmierza do dokonania czynu zabronionego. Takie czynności obejmują w szczególności:

- ▶ wejście w porozumienie (**entering into an agreement**) z inną osobą w celu popełnienia czynu zabronionego,
- ▶ uzyskiwanie lub przysposabianie środków koniecznych do popełnienia przestępstwa (**means necessary for the commission of an offence**),
- ▶ zbieranie informacji (**collecting information**),
- ▶ sporządzanie planu działania (**drawing up a plan of action**).

Zgodnie z polskim prawem, przygotowanie jest karalne (**punishable**) jedynie wówczas, gdy ustawa tak stanowi (**law so provides**). Również według prawa amerykańskiego, przygotowanie jest w zasadzie niekaralne, chyba że dotyczy produkcji narkotyków, fałszerstwa pieniędzy (**counterfeiting money**) czy też zamachu terrorystycznego.

Omawiając instytucję przygotowania nie sposób nie wspomnieć o angielskim terminie: **conspiracy**, który oznacza wejście co najmniej dwóch osób w porozumienie co do popełnienia przestępstwa. Sytuacja ta nie dotyczy jednak porozumienia z małżonkiem (**spouse**) lub osobą, która nie ponosi odpowiedzialności karnej ze względu na swój wiek lub stan psychiczny. Polscy karniści lokują **conspiracy** pomiędzy przygotowaniem w formie osobowej a udziałem w zorganizowanej grupie lub związku (**criminal organisation**) mającym na celu popełnienie przestępstwa (art. 258 Kodeksu karnego).

Jeśli chodzi o usiłowanie (**attempt**), to składa się ono z trzech elementów, którymi są:

- ▶ zamiar popełnienia czynu zabronionego (**intent to commit a prohibited act**),
- ▶ zachowanie (**conduct**) zmierzające bezpośrednio do dokonania wspomnianego czynu,
- ▶ brak jego dokonania.

W Polsce, podobnie jak w państwach anglosaskich, usiłowanie jest zasadniczo karalne. W państwach anglosaskich usiłowanie (**attempt**), **conspiracy** i podżeganie (**incitement**) to tzw. przestępstwa zapoczątkowane, niekompletne (**inchoate offences** lub **incomplete offences**), a więc niepełne.

Warto zapamiętać

abettors to crime • accessory • aid and abet • aiders • attempt • boss of multiple principals • collect information • commission of a crime • commission of a criminal offence • conduct • conspiracy • co-perpetration • counselling • counterfeit money • criminal organisation • criminal protectors after crime • dependency • distinction • draw up a plan of action • enter into an agreement • facilitate • inchoate offences • inciters to crime • incomplete offences • induce • intent to commit a prohibited act • means necessary for the commission of an offence • perpetration • perpetration in common • preparation • principal • procure • prohibited conduct • solicitors • spouse

Bibliografia

- Adamski A. (et al.), *Prawo karne i wymiar sprawiedliwości państw Unii Europejskiej*, Toruń 2007.
- Alcaraz E. Hughes B. *Legal Translation Explained*, Manchester 2002.
- Ashworth A. *Sentencing and Criminal Justice*, Cambridge 2005.
- Baran K. *Z dziejów prawa karnego Anglii. Między Renesansem a Oświeceniem XVI–XVIII w.* Kraków 1996.
- Bergman P. Berman-Barrett S. *The Criminal Law Handbook. Know Your Rights, Survive the System*, USA 2007.
- Gaberle A. *Leksykon polskiej procedury karnej*, Gdańsk 2004.
- Gardocki L. *Prawo karne*, Warszawa 2006.
- Geary R. *Understanding Criminal Law*, London 2002.
- Jaishankar K. (red.), *International Perspectives on Crime and Justice*, Cambridge 2009.
- Jędrzejewski Z. *Bezprawność jako element przestępności czynu*, Warszawa 2009.
- Krajnik S. *Przesłanki odpowiedzialności w prawie karnym*, Toruń 2010.
- Łozińska-Małkiewicz E. (tłum.), *Kodeks karny. The Penal Code*, Toruń 2008.
- Stone R. *Offences against the Person*, London 1999.
- Tokarczyk R. *Prawo amerykańskie*, Kraków 2006.